

به نام خدا

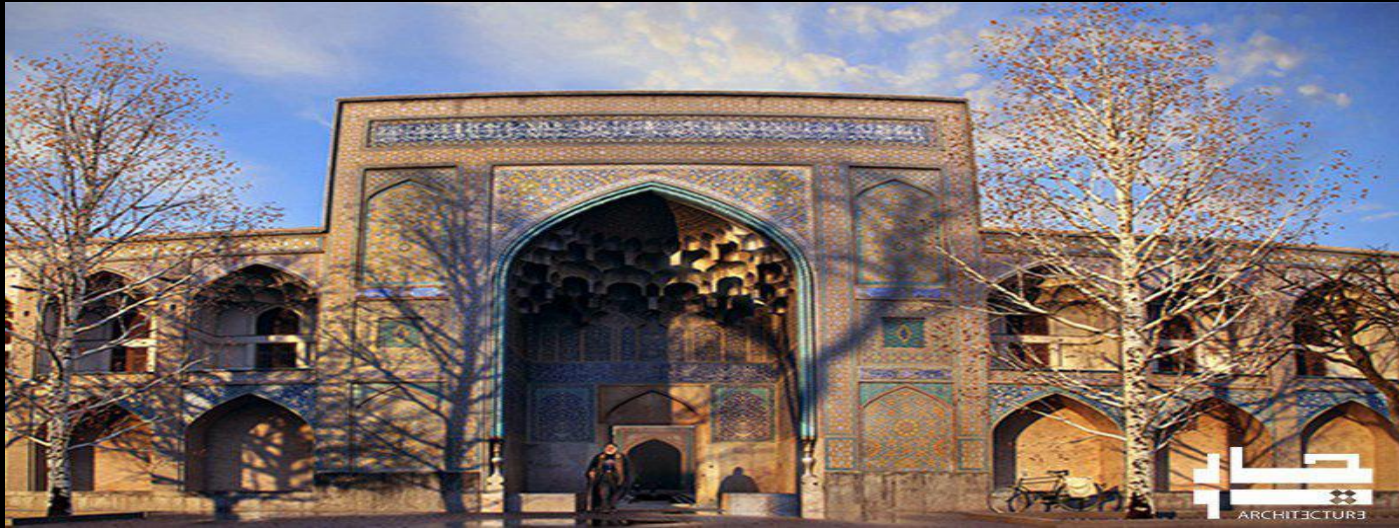
درس : معماری اسلامی

موضوع :

مبانی و مکاتب معماری اسلامی در جهان و ویژگی های هر یک

استاد : مهندس مهسا باقری

دانشگاه : بقیه اله الاعظم (عج)

معماری اسلامی چیست ؟

از زمان اسلام تا به امروز معماری اسلامی در بر گیرنده طیف گسترده ای از سبک های مذهبی است که بر روی طراحی و ساخت سازه ها در فرهنگ اسلامی و فراتر از آن تاثیر داشته است .

انواع معماری اسلامی عبارت است از:

مسجد، آرامگاه، کاخ، قلعه، مدرسه و ساختمان های شهری. این سبک همچنین اصول و واژگان غنی را برای ساختمان های کم اهمیت تر ارائه کرده است به طور مثال : حمام های عمومی، فواره ها و معماری مساکن بومی .

مساجد:

مسجد که در سال اول هجری اختراع شد برای خدمت به نقش معتبر تهیه سر پناه و پناهگاه برای جامعه مسلمانان است به نحوی که مؤمنان نیازمند جایگاهی برای گرد هم آمدن پنج بار در روز و هر جمعه به صورت هفتگی دارند.

عناصر اصلی مسجد عبارت است از:

قوس، گنبد و ستون ها، خوشنویسی و الگو های تزئینی که برای خلق حس صلح ، برادری و تفکر است.

مکاتب معماری اسلامی

معماری اسلامی طیف وسیعی از مساجد، مقبره‌ها، کاخ‌ها و قلعه‌ها را در سراسر جهان در بر گرفته است، به خصوص در کشورهای که توسط مسلمانان در قرن هفتم تسخیر شدند.

هنر و معماری در جهان اسلام دارای **چهار شیوه بنیادی** است. البته شیوه‌های فرعی دیگری در برخی کشورهای اسلامی مانند اندونزی نیز قابل بررسی است.

این چهار شیوه چنین هستند:

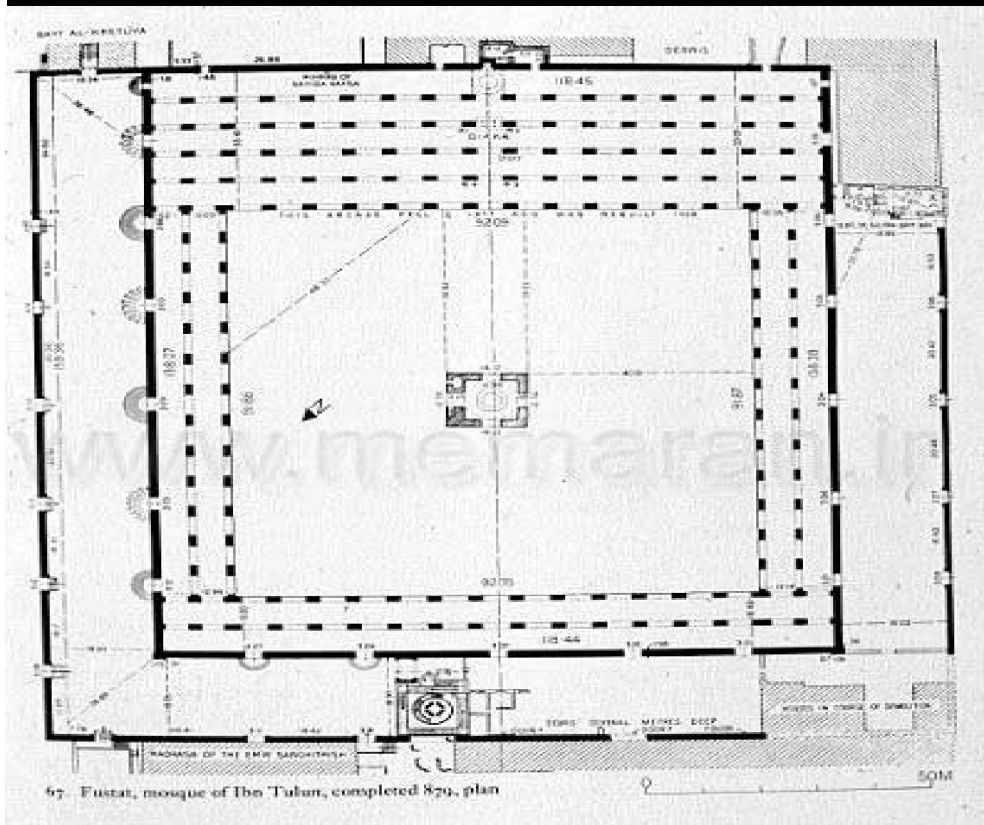
- شیوه مصری
- شیوه شامی
- شیوه مغربی
- شیوه ایرانی

شیوه مصری

این شیوه از **معماری کهن مصر** ریشه گرفته است .

در کشور های اسلامی شرق آفریقا ، مصر،سودان ، و کشورهای پیرامونی تا حجاز را در بر می گیرد که در آن جا با شیوه شامی بر خورد می کند .

-مصر، قاهره، نقشه مسجد جامع ابن

طولون، ۲۶۶-۲۶۳ هجری

شیوه شامی

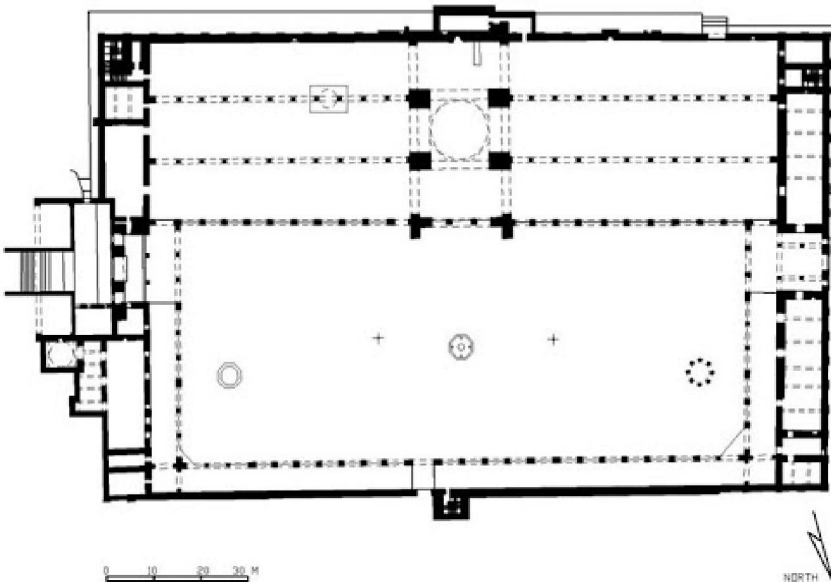
این شیوه از **هنر و معماری بیزانس** ریشه گرفته است.

کشورهای **سوریه ، فلسطین ، لبنان و اردن** و بخشی از **ترکیه** را در بر می گیرد .

دارای ویژگی های مشترکی با شیوه مصری است.

این شیوه در عربستان با شیوه مصری در هم آمیخته شد و دستاورد آن ها ساختمان هایی

است که امروزه در مکه و مدینه دیده می شود.

- دمشق، نقشه مسجد جامع ، ۸۸ و ۹۶ هجری

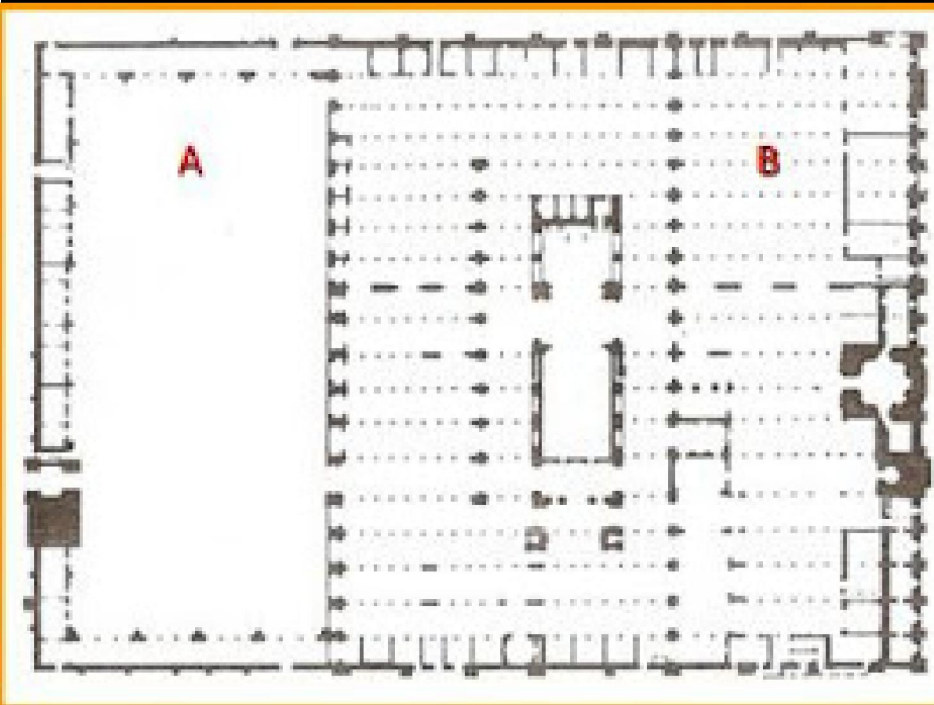
شیوه مغربی

شیوه ای بسیار پیشرفته و چشمگیر است.

دربگیرنده کشورهای **مراکش امروز، الجزایر و جنوب اسپانیا** می باشد.

شیوه مغربی یکی از شیوه های ارزشمند هنر و معماری اسلامی است .

این شیوه بعدها به دو شاخه شد، یکی در **شمال آفریقا** و دیگری در **اندلس** پا گرفت.

-مسجد جامع قرطبه در اسپانیا

۱- الحاقات جنوبی، ۷ ردیف رواق به شبستان

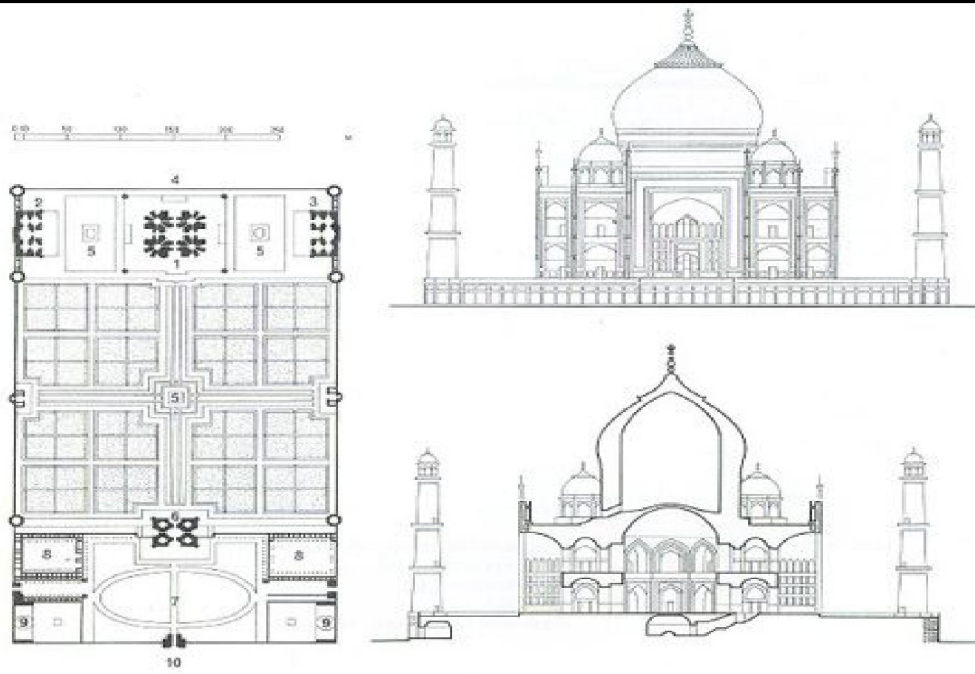
۲- الحاقات شمالی، در صحن باز رواق های طاق دار

شیوه ایرانی

این شیوه از همه ارزشمندتر و گسترده تر بود .

در برگرفته ی کشورهای عراق ، ایران ، افغانستان ، پاکستان ، ماورالنهر ، ازبکستان ، تاجیکستان ، و ... تا هند و اندونزی ، شیخ نشین های پیرامون خلیج فارس (همچون عمان) .

- 1. Tomb
- 2. Mosque
- 3. Guest house
- 4. Yamuna River
- 5. Ornamental pool
- 6. Main Gate
- 7. Forecourt
- 8. Servants' quarters
- 9. Royal tombs
- 10. Mumtazabad (Taj Ganj)

- نقشه تاج محل

سبک شناسی معماری اسلامی ایران

سبک شناسی معماری ایرانی در طی **شش شیوه** بررسی می شود که در طول تاریخ کهن این کشور پیوسته به دنبال هم پدیدار شده اند.

معماری ایرانی را در دوره اسلامی پیش از دوره معاصر پس از اسلام به چهار

سبک تقسیم می کنند:

■ خراسانی

■ رازی

■ آذری

■ اصفهانی

▲ نمونه بناهای معماری اسلامی ایران در **شیوه خراسانی** عبارت است از:

مسجد جامع فهرج، مسجد تاریخانه دامغان، مسجد قدیم عز آباد یزد در نزدیکی رکن آباد یزد، توران پشت یزد، اصل مسجد جامع اصفهان، مسجد جامع یزد، مسجد جامع ابرقو، مسجد جامع نائین، مسجد جامع میبد، مسجد جامع اردستان، مسجد جامع نیریز.

▲ نمونه بناهای معماری اسلامی ایران در **شیوه رازی** عبارت است از :

از گنبد خواجه نظامالملک، گنبد تاجالملک، مسجد جامع نائین، مقبره امیر اسماعیل سامانی در بخارا، گنبد قابوس، مسجد جامع اردستان، مسجد جامع گلپایگان.

▲ نمونه بناهای معماری اسلامی ایران در **شیوه آذری** عبارت است از:

مقبره سلطانیه ، مسجد علیشاه تبریز ، مسجد جامع ورامین ، مسجد جامع یزد، خانقاه شیخ عبدالصمد نطنز، مسجد گوهرشاد ، مدرسه غیاثیه خرگرد ، مسجد امیرچخماق یزد ، مسجد بی بی خانم سمرقند ، گور امیر سمرقند ، مسجد کبود تبریز.

▲ نمونه بناهای معماری اسلامی ایران در **شیوه اصفهانی** عبارت است از :

مسجد امام اصفهان ، مسجد شیخ لطف الله،مدرسه خان شیراز،مجموعه گنجعلی خان ، مسجد حکیم ،چهلستون ، هشت بهشت ، مدرسه چهار باغ اصفهان ، مدرسه امام سلطانی ، مدرسه آقا بزرگ کاشان

شاخصه های آثار معماری اسلامی

گنبد‌های بزرگ و مناره‌ها، حیاط‌های بزرگ که با سالن نمازخانه‌ی مرکزی ادغام شدند، کاربرد نقوش هندسی: در این نقوش علاقه مندی به تکرار، تعادل، تقارن و تداوم دیده شده است. ترکیب هندسه با تاثیرات بصری و استفاده از رنگ که تعادل در فضاهای مثبت و منفی ایجاد کرده است، نور، نقوش اسلیمی و آرابسک، کاربرد وسیع خوشنویسی عربی به عنوان عنصر تزئینی، تقارن و آب: در آب و هوای گرم شهرهای اسلامی، آب در حیاط خلوت‌ها و آبنماها نه تنها در خنک کردن فضا نقش اساسی داشته بلکه تأکیدی بر روی محور بصری در **معماری اسلامی** است، محراب در داخل مسجد برای نشان دادن مکان معبد، استفاده از رنگ‌های روشن، تمرکز بر فضای داخلی به جای فضای بیرونی.

شاخصه های آثار معماری اسلامی

-گنبد‌های بزرگ و مناره ها،

-حیاط های بزرگ که با سالن نمازخانه ی مرکزی ادغام شدند،

-کاربرد نقوش هندسی: در این نقوش علاقه مندی به تکرار، تعادل، تقارن و تداوم دیده شده است.

-ترکیب هندسه با تاثیرات بصری و استفاده از رنگ که تعادل در فضاهاى مثبت و منفی ایجاد کرده است، نور، نقوش اسلیمی ،

-کاربرد وسیع خوشنویسی عربی به عنوان عنصر تزئینی

-تقارن و آب: در آب و هوای گرم، آب در حیاط خلوت ها و آبنماها نه تنها در خنک کردن فضا

نقش اساسی داشته بلکه تأکیدی بر روی محور بصری در معماری اسلامی است،

-محراب در داخل مسجد برای نشان دادن مکان معبه،

-استفاده از رنگ های روشن و تمرکز بر فضای داخلی به جای فضای بیرونی.

طراحی معماری اسلامی صفویه

شاهان صفوی با اعلام آیین شیعه به عنوان مذهب رسمی کشور مشوق نوعی راه و رسم مذهبی نظام مندتر بودند. این تغییر را به بهترین شکل می توان در رشد **مقبره شیخ صفی** دید که آینه ی فضای فرهنگی در ایران در اوایل عهد صفوی محسوب می شود. ترکیب رنگ های سماوی آبی و طلایی با شمسه های شعاعی و ستاره، تصویری قدرتمند از آسمان ایجاد می کند، درونمایه ای که بارها در **معماری اسلامی** صفوی استفاده شده است، مثلاً در داخل **مسجد شیخ لطف الله در اصفهان** و آثار هنری دیگری مثل کتاب آرایبی و فرش.

در دوران صفوی چندین نمونه عالی کاروانسرا در ایران ساخته شد به طور مثال **کاروانسرای مجموعه مدرسه مادر شاه (چهار باغ) اصفهان** که همراه با مسیر بازار ساخته شد، نمونه ای از کاروانسراهای شهری صفوی و یکی از آخرین ساختمان های دوره ی صفوی است.

تاریخچه معماری اسلامی جهان

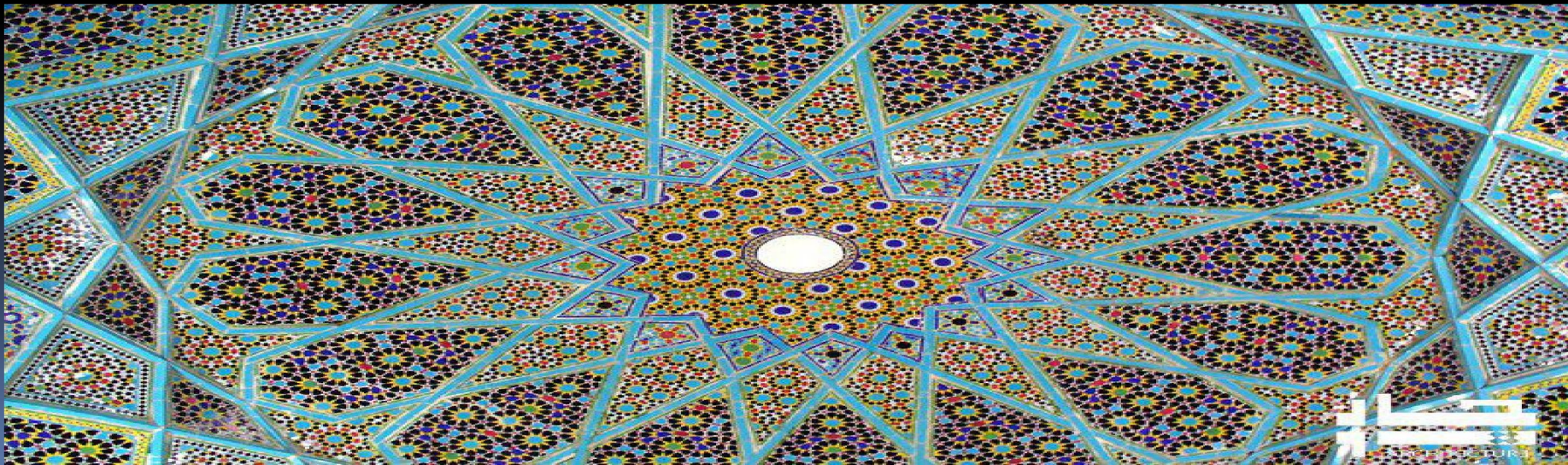
میراث معماری اسلامی با تمامی غنا، زیبایی و تنوع شاهی بر عظمت تمدن اسلامی است. تمدن اسلامی و دستاوردهای معماری، به اوجش بین قرن های هفتم و سیزدهم در برخی از مکان ها رسید از آن جمله اند **ترکیه ی مدرن و هندوستان** مسلمان که به شکوه خود در دوره ی شکوفایی تمدن اسلام رسیدند. با ظهور بنی امیه، اولین سلسله ی اسلام، در سال ۶۶۱، جهان مسلمان از بخش هایی از آسیای مرکزی تا لیبی مدرن امروزی و تمامی منطقه ای که خاورمیانه است گسترش یافت. از جمله بناهای اسلامی این دوره عبارت است از **مسجد دمشق و گنبد بیت المقدس در اورشلیم**.

ویژگی معماری اسلامی نوین

معماری اسلامی به طور همزمان بایستی **مدرن** باشد. از این رو که از مصالح مدرن، روش ساخت و سامانه نوین استفاده کند. به نحوی که مصالح سنتی و سامانه های قدیم به روشی خلاق و نوین به کار روند. تا با اصولی نظیر «**فرم از عملکرد پیروی می کند**» تطبیق یابد و از تفریط و آشفتگی بپرهیزد. و سازگار با اصولی نظیر «**پیچیدگی در نهایت سادگی**» باشد. تا بهینه بودن را در ارتباط با سازه، خدمات و اهداف عملکردی به حداکثر برساند.

طراحی این سبک نوین و مدرن با پیشرفت فناوری و جامعه ی اسلامی مدرن رشد خواهد کرد. و معماران مسلمان بایستی ساختمان هایی را بسازند که متناسب با زمان و درک صحیحی از تاریخ، فرهنگ و بافت محیطی باشد.

رابطه فرهنگ و هنر با معماری اسلامی

هنر اسلامی از اشکال بدن انسان و حیوانات در معماری اسلامی ساختمان ها در سراسر جهان اسلام استفاده نکرده است.

و فرهنگ اسلامی نشات گرفته از ترکیب سنت های عربی با فرهنگ ایرانی و بیزانسی است.

و هنرهای تمدن اسلامی از آن جمله اند خوشنویسی، آرابسک و معماری.

تمدن اسلامی به طور سنتی از تصاویر انسانی و حیوانی در هنر بصری اجتناب ورزید.

و نقاشان اسلامی تلاش خویش را بر روی خوشنویسی متمرکز کردند.

نقوش اسلامی اغلب آرایه های گلدار هستند.

و خوشنویسی حکاکی های برجسته و آیه هایی از قرآن است.

سرامیک نقاشی شده ، موزاییک های رنگی ، پارچه های زربفت و آذین توری همچنین از جمله هنر اسلامی

ضوابط معماری اسلامی

تزیینات معماری اسلامی همچنین نشانگر تکثیر، نظم، هندسه، قرینگی الگوها و اشکال اسلیمی است که متعلق به دنیای استعاره و سمبل است و تاکید بر چیزی همانند الله یا وحدت است. باغ های اسلامی استعاره هایی از قرآن است و عناصر اصلی عبارتند از آب و سایه که همچنین توسط چهارباغ شاخص شده و الگویی چهارتایی در پیرامون استخر مرکزی یا آبناست. اهمیت نقشه و طراحی باغ های اسلامی از آن جمله اند هندسه، لندسکیپ سخت، عناصر معماری و لندسکیپ نرم که شامل درختان، بوته ها و گل هایی است که سبب خنک شدن اقلیم گرم شهرهای اسلامی شده است. مسجد در فرم های متعدد از بناهای اصلی این سبک است. سبک، نقشه و تزیینات مسجد وابسته به دوره و مکان ساخت بناست.

ویژگی های شاخص مسجد عبارت است از حیاط مرکزی (صحن)، محراب، شبستان، مناره، گنبد، خوشنویسی برجسته بر روی کتیبه که آیه هایی از قرآن است.

تأثیر معماری اسلامی بر غرب

برخی از تأثیرات معماری اسلامی بر غرب عبارت است از:

قوس‌ها: نظریه ای به این نکته اشاره دارد که قوس‌های نوک تیز معماری گوتیک از قوس‌های اسلامی تأثیر پذیرفته است.

گنبدها: گنبدها به نحوی که امروز شناخته شدند در معماری اسلامی قرن هفتم ظهور یافتند و اولین گنبد در این سبک در اورشلیم است و احتمال دارد که جهان غرب از روش ساخت چنین گنبدی تأثیر پذیرفته باشد.

تزیینات و هنرهای بصری: وفور استفاده از موزاییک‌های رنگی و طلایی، کاشی‌های ستاره‌ای هشت پر و شش پر و نوارهای رنگی بر روی قوس‌ها و دیوارها در مساجد اسلامی نیز می‌تواند الهام بخش بناهای رنسانسی باشد.

منبع:

سبک شناسی معماری ایرانی ، تالیف: دکتر محمد کریم پیرنیا

آخرین مقالات چهارسوی معماری

<http://4sooarc.com>